

T Ó L D A L É K

A' *Magyar Hírmondónak*, Decemb. 29-dik napján, 1794-ben költt árkusához.

A' K k k *fél árkus Hírmondóval le-küldött Telegráf' rajzolatnak magyarázatja.*

Régen törték már sokan azon a' fejeket, miképpen lehessen a' hír-adásokat, vagy parantsolatokat, a' messze valókkal, minél kevesebb idő alatt közleni. Probálták ezt eddig ágyú lövések, lobogó vitorlák, vagy magassan fel lött tüzes eszközök által: de mind ezen probákat felyül haladja az a' jeles találmány, mellyet a' mastani Frantzia háború alkalmatosságával egy *Chappe* (Sápp) nevű *Párisi* Ingenieur (Földmérő) talált. Nevezték ezt *Telegráfnak*, a' melly Magyarúl annyit téfzen mint *Messze-író*. Ez által a' találmány által t. i. 20, 25, minuták alatt száz mértföldre is lehet másokkal tudósításokat, vagy parantsolatokat közleni. Eleibe terjesztette *Chappe* ezen találmányát a' Nemzeti Gyűlésnek, a' melly azt meg vizsgálta jónak esmérte, és mindjárt el kezdette a' maga parantsolatit, mind a' *Spanyol* határoknál, mind a' *Rajna* mellyékén táborozó Seregeivel, ez által az eszköz által közleni: és ez olly hamar történik, hogy a' mit *Párisban* egy fertályban végeznek, már azt a' más fertályban a' Seregeknél tudják, a' harmadik fertály órában pedig már a' válasz *Párisban* is vagy on. Mikor *Condé* várát vissza vették a' Frantziák, alig tölt belé hűz minuta, hogy azt a' Nemzet Gyűlése már

M m m

meg tudta, holott *Condé*-nak *Páris*-tól több mint 40 mértföld a' köze. Az egész levél, mellyet *Chappe* ezen ujj eszköz vagy *Telegráf* által írt, ebből állott: „Az én Levelezőm jelent *Lille*-ből, hogy *Condé* ismét a' Közönséges társaság kezébe vagyon, és hogy a' Várörzök hadi foglyokká tétettek.“ Ezen levélre azt végezte a' Gyűlés, hogy az Északi Tábort meg kel ditsérni, és hogy ezután *Condé*-nak *Nord libre* (Szabad Észak) legyen a' neve. Mihelyt vette ezen végzést *Chappe*, mindjárt irni kezdett a' sok nép láttára a' *Telegráf*, és kevéssel több idő alatt, mintha valaki ugyan azt szép betűkkel akarta volna rajzolni, a' végzésnek leírásával készen volt, és öt fertály óra múlva válasz is jött *Lille*-ből reá. Nintsen az a' sólyom madár, nintsen az a' fetske, a' melly a' hírt illy sebessen vihetné. Egy óra alatt vette *Condé* a' maga újj nevét, mellyet 40 mértföldnyi távolyságra adtak neki. A' Kurir a' ki valóba sohol sem késett, szinte húsz órával hozta később a' *Condé* meg vétele hírét, mint a' *Telegráf*. Ugyan így a' *Telegráf* által ment a' Tudósítás *Páris*-ba *Valencia*, *Quesnoi* (olvasd *Kenoa*) és *Landreci* Váraknak vissza vételek, és egyéb nevezetes történetek eránt. A' *Párisi Telegráf* a' *Luveri* *Palota* tetejére van alkotva, és olyan forma, mint egy négy szegeletü kis szoba, a' négy oldala üvegből van, hogy mindenkör minden felé lehessen belőle vigyázni. A' teteje lapos, és körös körül karja vagyon tsinálva. Ennek közepében áll egy vas rud, mintegy 12 lábnyi magasságra; vagyon erre a' rudra egy széles vas létz olly formán szegezve, hogy ezt a' körül a' szeg körül, a' mellyel fel vagyon szegezve, mint valamelly tengely körül lehes-

sen forgatni Ezen létznek hossza kilentz láb, a' szélessége pedig mintegy 10 tzoll (újnvi). És ezt a' létzet igen könnyü az üveg szobából úgy mozgatni, hogy ez vagy kereltbe, vagy fel felé egyenesen, vagy pedig most jobbra, majd balra hajtva ré'sút álljon, a' mint mind ezt, a' Telegráfnak általunk meg küldött rajzolatja mellett az 1, 2, 3, és 4, Figurák világosabban ábrázolják. Mind a' két végére ennek a' létznek, vagyon még egy egy éppen olly széles, de tsak felényi hosszúságú létz úgy szegezve, hogy ezeket is a' magok szegeik körül forgatni lehet. Mikor a' *Telegráf* tsak nyugszik, akkor ezen kisebb létzek, a' nagy létze öszve hajtódnak, és távolról nem is lehet őket látni. Ha pedig a' *Telegráf* ír, akkor ezen rövidebb létzek külömb külömb formában vagy le felé, vagy fel felé, vagy vissza fordult Z, vagy egyéb formák szerént állanak, a' mint az erről való kénzelődést, az 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, és 12 Figurák segíthetik. Allhatnának ugyan ezen apróbb létzek sok formában; de az öszve zavarodásnak el-távoztatására úgy van meghatározva, hogy azoknak rendes meg állapotása a' nagy létztől vagy 45, v. 90, v. 135, v. 180, v. 225, v. 270, v. 315 Grádust tsináljon, és így mindenik szárnynak hét bizonyos punctuma vagyon, a' mellyben meg szokott állapotodni; a' mint ezt az a a a, b b b, és a' több betük a' fent meg nevezett Figuráknál mutatták. Ha ezen rövidebb létzeknek külömb külömb fekvését hetével számláljuk, és a' nagy létznek is felyebb meg írt fekvéseit hozzá vetjük, mind öszve 256 egy mástól könnyen meg esmérhető képpen különbözö Figurát mutathat a' *Telegráf*. Hogy pedig mi valakinek írassunk, e' végre

nékünk a' nagy és apró betüket, punctumot, kommát, és minden apróságot, még az Arabiai 9 számokat, és a' nullát is oda számlálván, mint egy 70 jegyek elégségesek. Könnyü tehát a' 256 Figurákból most ezt, és hogy mások ki ne tanulják, majd más hetvent ki-választani, és azokkal betük helyett élni. — A' kik a' *Telegráf* körül vagynak, ök tudják, hogy annak mellyik formája mitsoda betüt tégyen, és azt nem lassú, hanem középízerü sebes mozgással úgy mozgatják, hogy minden betüt világosan ki jelentsen, és minden betüt jelentő fekvésében egy rövid szempillantásig meg állapítják a' végre, hogy azt a' más *Telegráfon* meg esmérhessék, és hasonlóképpen mindjárt elébb adhassák, vagy le írassák. Egy *Telegráf* a' másikkhoz lehet annyira, a' mennyire tsak az ember jó néző üvegekkel a' különbkülönb Figuráit a' létzeknek fel veheti, ez pedig, ha tsak hegy, vagy erdök nintsenek közben, meg lehet 8 órányi járó földre is. *Páris*hoz ugyan *Lille* felé az első *Telegráftsak* egy mértföldnyire *Montmartreban* vagyon, mivel ott a' hegy miatt messzebb nem lehet látni, *Lilleig* pedig mind ölfzve 12-töt kellett fel állít ni. Nem kell azonban goldolni, hogy a' sok *Telegráfok* késleltetnék a' munkát, mert nem szükség, hogy eggyik az egész levelet végig ki várja, hanem betüröl betüre a' dolgot mindgyárt elébb adja. Minden *Telegráfnál* mindeokor vagynak vigyázók, a' kik egymást fel váltva lesik a' szomszéd *Telegráfnak* mozdulását. — Melly hasznos ez a' találmány, onnét is meg lehet itélni, hogy az ez által való jelentéseket senki sem nem hátráltathatja, sem az úton el nem foghatja, és ennek még éjtízaka is jó hasznát lehet venni; de ekkor a' lé-

tzeknek végeire fáklyák tétetnek. Tsak a' sűrű köd, és a' nagy zápor hátráltatják néha ennek használhatóságát. — A' Párisi *Telegráf Chappe* Uré. Neki ezen találmányáért nagy jutalmat akart adni a' Nemzet. Gyűlése; de tsak abban tartotta jutalmát, hogy hazájának szolgálhatott. A' *Telegraphhoz* egyedül azok botsáttatnak, a' kiknek ott dolgok vagyon, és a' rajtok kívül mások nem is értik, hogy ennek mellyik formában való meg állapotása, mi soda betűt jelent.

Egy, mind a' Szüléknek, mind minden Gyermekeket tanítóknak, igen hasznos és szükséges Könyvetske kerül ki a' sajtó alól, ezen folyó 1794-dik esztendő végével, illy Tzim alatt: *Szülék' kézi Könyve*, avagy a' Gyermeke-nevelésre útmutató Tíz Prédikátziók, mellye ket nagyobb részint *Duttenhofer'* Grunau Prédikátor Prédikátziójából ki szedegettet, és tsak ugyan a' Gyermekek értelmének, és szívének formáltatására használható, más két Prédikátziókkal együtt Köz. haszonra botsát *Almás* Szalai János, *Bán Horváti* Prédikátor. A' két utolsóknak egyike tanít az embernek Ifjuságában való meg térésének szükséges vól-táról; másik, a' Boszorkányokról, és egyéb babonás vélekedésekről. Fog ezen Könyv találatni: *Miskoltzon* N. Szíjjártó Sámuel Urnál; a' *Debretzeni* és *Pataki Collegiumok'* Bibliothecáiban; *Pápán* Tifzt. Látzai József Professor Urnál; *Losontzon* Tifzt. *Rozgonyi* József Professor Urnál; *Bars* Vármegyében Tifzt. Gyarmati István Szetsei Prédikátor Urnál; *Sze-keresen* Tek. K. D. Isák Gáspár Szólga Bíró Urnál; *Beregszászba* Tifzt. *Kömlai* János Pre-